

EWA RADOMSKA

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0002-9503-534X

ewa.radomska@up.krakow.pl

Kierunki rozwoju globalnego klastra technologii i innowacji Greater Bay Area w Chinach – stan i perspektywy

Directions for developing the global technology and innovation cluster Greater Bay Area in China: the current state and prospects

Słowa kluczowe:

klaster, innowacyjność,
konkurencyjność, rozwój,
Greater Bay Area,
Chiny

Keywords:

cluster, innovativeness,
competitiveness,
development,
Greater Bay Area, China

Directions for developing the global technology and innovation cluster Greater Bay Area in China: the current state and prospects

The purpose of this article is to describe the main directions for developing the global technology and innovation cluster Greater Bay Area (GBA) in China. Strengthening productivity and enhancing innovation have become focal points of the country's next phase of economic growth. Under the conditions of the depleting traditional sources of growth and economic development in China, the initiatives aimed at the development of cluster structures play an important role in improving competitiveness, innovation and innovativeness of the economy. Among them, attention should be paid to the ambitious project to connect the major cities from the southern coast of China with Hong Kong and Macau into a cluster to provide an integrated economic and business centre of modern China. The main research question is: What are the opportunities and challenges in making the cluster concept at the initial stage of development a reality? A descriptive, comparative and analytical method has been used. The analysis has led to a few main conclusions. The GBA cluster has a great development potential. Creating a fully integrated region under the conditions of a collision between different legal, administrative systems and currency and business practices is a challenge. In order for a cluster to grow, it is essential to strengthen regional cooperation and to continue efforts to eliminate institutional and legal barriers in the region, to introduce incentives to encourage the establishment and development of cooperation between cluster participants, to provide reliable information and data on changes in the legal sphere and economic forecasts, and to create high quality local relationships to build and strengthen mutual partnership and trust.

Wstęp

Chiny odnotowują w ostatnich latach spadek konkurencyjności ekonomicznej. Pomiędzy 2018 i 2020 r. przesunęły się w *IMD World Competitiveness Ranking* z 14 na 20 pozycję wśród 63 badanych gospodarek, co oznacza spadek o sześć miejsc¹. Stopniowo podnosi się natomiast poziom innowacyjności chińskiej gospodarki. Globalny wskaźnik innowacyjności (*Global Innovation Index*), publikowany co roku przez Cornell University, INSEAD Business School i World Intellectual Property Organization, dostarcza danych na temat działalności innowacyjnej 126 krajów. W zestawieniu z 2020 r. Chiny zajęły 14 miejsce wśród najbardziej innowacyjnych gospodarek na świecie, a więc o trzy pozycje lepsze niż dwa lata wcześniej². Spośród obszarów, które IMD bierze pod uwagę, oceniając poziom innowacyjności gospodarek, w 2020 r. najsłabiej wypadło w Chinach otoczenie prawno-instytucjonalne – zajęły pod tym względem 102 pozycję. Najwyższe, 7 miejsce uzyskały natomiast w obszarze wiedzy i technologii (tworzenia wiedzy, jej wpływu na gospodarkę i dyfuzji). Biorąc pod uwagę ogólną

- 1 *IMD World Competitiveness Ranking 2020*, International Institute for Management Development, IMD World Competitiveness Center, Lausanne–Singapore 2020, s. 1: <<https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-competitiveness-ranking-2020/>> [dostęp: 30 X 2020]; *IMD World Competitiveness Ranking 2018*, International Institute for Management Development, IMD World Competitiveness Center, Lausanne–Singapore 2018, s. 1: <<https://www.imd.org/contentassets/6b85960f0d1b42a0a07ba59c49e828fb/one-year-change-vertical.pdf>> [dostęp: 29 IX 2020]. W przypadku Hongkongu sytuacja wygląda podobnie, choć jego pozycja jest lepsza niż Chin kontynentalnych. W rankingu z 2018 r. zajął drugie, a w 2020 piąte miejsce wśród najbardziej konkurencyjnych gospodarek na świecie.
- 2 *The Global Innovation Index 2020. Who will finance innovation? 13th edition*, ed. S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent, Cornell University, Institut européen d'administration des affaires, World Intellectual Property Organization, Ithaca–Fontainebleau–Geneva 2020, s. 239: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf> [dostęp: 3 X 2020]; *The Global Innovation Index 2018. Energizing the world with innovation. 11th edition*, ed. S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent, Cornell University, Institut européen d'administration des affaires, World Intellectual Property Organization, Ithaca–Fontainebleau–Geneva 2018, s. 241: <<https://www.globalinnovationindex.org/gii-2018-report#>> [dostęp: 3 X 2020]. W przypadku Hongkongu poprawił się również poziom innowacyjności gospodarki: w rankingu IMD z 2018 r. zajął pod tym względem czternaste miejsce, a w 2020 – już jedenaste.

zależność między wynikami dotyczącymi mierników nakładowych, wejściowych (*input*) i mierników efektów działalności innowacyjnej, wyjściowych (*output*) oraz wyniki dla Chin w 2020 r.: 6 pozycję w obszarze nakładów i 26 w przypadku rezultatów, należy stwierdzić, że stosunek nakładów do efektów poprawia się, choć nadal istnieje tam luka efektywnościowa. W warunkach rosnącej presji konkurencyjnej oraz wyczerpywania się tradycyjnych źródeł wzrostu i rozwoju gospodarczego Chin dalsze podnoszenie poziomu konkurencyjności oraz innowacyjności gospodarki stanowi dla tego państwa wyzwanie. Podobnie jest w przypadku zdolności konkurencyjnej innych gospodarek, np. europejskiej i amerykańskiej, co wymusza redefinicję dotychczasowych modeli i strategii działania oraz poszukiwanie nowych metod podnoszenia konkurencyjności.

Po niemal czterech dekadach szybkiego rozwoju gospodarka Chin przechodzi do etapu wolniejszego, bardziej zrównoważonego wzrostu. Dotychczasowe czynniki determinujące *prosperity*, jak przyrost siły roboczej, rozwój produkcji, migracja z obszarów wiejskich do miast, akumulacja kapitału (dzięki dużym oszczędnościom), zwiększanie eksportu i otwieranie się na inwestycje zagraniczne, mają teraz mniejsze znaczenie. Dywidenda demograficzna kończy się, a inwestycje wspierane środkami publicznymi, które pomogły Chinom po globalnym kryzysie finansowym, mają coraz mniejszy wpływ na gospodarkę i powodują zwiększanie zadłużenia. Już obecnie duży udział Chin w rynkach światowych, rosnące napięcia w globalnym handlu czy widoczne w nim spowolnienie wynikające z pandemii COVID-19 powodują, że eksport przestaje być motorem rozwoju. Chińscy decydenci wiedzą, że ich kraj potrzebuje nowych źródeł wzrostu³. Za centralne elementy mające stymulować kolejną fazę rozwoju gospodarczego uznali zwiększenie wydajności i podnoszenie innowacyjności, które mają prowadzić do osiągnięcia przez Chiny poziomu krajów OECD o wysokich dochodach.

Centrum Badań nad Rozwojem przy Radzie Państwa CHRL, Ministerstwo Finansów i Grupa Banku Światowego zainicjowały wspólny

3 G. Ma, I. Roberts, G. Kelly, *Rebalancing China's economy. Domestic and international implications*, „China and the World Economy” 2017, vol. 25, issue 1, s. 1–31; X. Liu, *Structural changes and economic growth in China over the past 40 years of reform and opening-up*, „China Political Economy” 2020, vol. 3, No. 1, s. 19–38; L. Brandt i in., *China's productivity slowdown and future growth potential*, World Bank, Washington 2020 (Policy Research Working Paper, 9298).

program badania nowych motorów wzrostu Chin w okresie transformacji gospodarczej. Naukowcy pracowali wspólnie przez dwa lata, analizując główne wyzwania rozwojowe Państwa Środka i proponując kierunki kompleksowych reform na poziomach strukturalnym, instytucjonalnym i zarządzania. Rezultatem tych działań jest opublikowany w 2019 r. raport *Innovative China. New drivers of growth*. Czytamy w nim, że decydującą rolę w zakresie alokacji zasobów ma odgrywać rynek, a państwo pozostanie aktywnym aktorem w obszarze gospodarki. Wytyczne związane z dalszymi kierunkami działań znalazły odzwierciedlenie w licznych dokumentach i planach politycznych ChRL, np. decyzjach III i V Plenum XVIII Zjazdu Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Chin, XIII Planie Pięcioletnim czy sprawozdaniu Sekretarza Generalnego Xi Jinpinga przygotowanym na XIX Kongres Narodowy KPCh⁴.

Wśród proponowanych rozwiązań znalazły się działania na rzecz zmiany południowych Chin w światowej klasy zintegrowane centrum gospodarcze i biznesowe, które pomogłoby w przyspieszeniu wzrostu gospodarczego kraju. Koncepcja ta sięga lat siedemdziesiątych XX w., ale dopiero teraz przystąpiono do jej realizacji. Klastry, które działają na styku polityk: innowacyjnej, regionalnej i przemysłowej, są elementem gospodarki opartej na wiedzy, w której duże znaczenie przypisuje się budowaniu ułatwiających i przyspieszających procesy innowacyjne sieci wzajemnych powiązań o charakterze formalnym i nieformalnym. Współpraca różnych podmiotów umożliwia wyzwolenie innowacyjnego potencjału takiej organizacyjno-przestrzennej formy przemysłu i stymuluje innowacyjność przedsiębiorstw oraz regionu, w którym funkcjonuje klastr⁵. Wyniki prowadzonych

- 4 *Innovative China. New drivers of growth*, World Bank Group, Development Research Center of the State Council, The People's Republic of China, Washington 2019, s. 1: <<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32351/9781464813351.pdf?sequence=7&isAllowed=y>> [dostęp: 10 IX 2020].
- 5 J. Furman, M. E. Porter, S. Stern, *Determinants of national innovative capacity*, „Research Policy” 2002, vol. 31, issue 6, s. 899–933; Ö. Sölvell, Ch. Ketels, G. Lindqvist, *Industrial specialization and regional clusters in the ten new EU member states*, „Competitiveness Review” 2008, vol. 18, No. 1/2, s. 104–130; X. Ferras-Hernandez, P. A. Nylund, *Clusters as innovation engines. The accelerating strengths of proximity*, „European Management Review” 2018, vol. 16, issue 1; A. Berthinier-Poncet, S. Grama-Vigouroux, S. Saidi, *Open innovation practices of clustered SMEs. The intermediate role of cluster governance*, [w:] *Researching open innovation in SMEs*, ed. W. Vanhaverbeke, F. Frattini, N. Roijakkers, M. Usman, World Scientific Publishing, Singapore 2018, s. 275–306.

na świecie i w Polsce badań empirycznych potwierdzają, że firmy zlokalizowane w klastrach osiągają wyższą innowacyjność⁶. Ta z kolei wpływa na konkurencyjność i rentowność przedsiębiorstw. Specjaliści są zgodni, że klastry umożliwiają wzrost konkurencyjności na poziomach mikro-, mezo- i makroekonomicznym⁷, rzutując również pozytywnie na umiędzynarodowienie przedsiębiorstw⁸. Funkcjonowanie klastra może wpływać na wyniki ekonomiczne zarówno przedsiębiorstw, jak i regionu, w którym go zlokalizowano, a także na politykę regionalną⁹. Skala i zakres korzyści zależą tu od wielu czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Powiązania i współpraca w ramach klastra mogą powstawać samoistnie, ale mogą też być stymulowane lub wzmacniane poprzez inicjatywy klastrowe¹⁰, czyli zorganizowane działania na rzecz rozwoju klastra¹¹. Jego powstanie wynika zazwyczaj z oddolnej inicjatywy przedsiębiorstw dostrzegających korzyści ze współpracy z innymi podmiotami funkcjonującymi w regionie.

- 6 J. B. Zimmermann, *The firm/territory relationships in the globalisation: towards a new rationale*, „European Journal of Economic and Social Systems” 2001, vol. 15, No. 1, s. 57–76; M. Gorynia, B. Jankowska, *Klastry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2008; A. M. Kowalski, *Znaczenie klastrów dla innowacyjności gospodarki w Polsce*, Szkoła Główna Handlowa, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2013.
- 7 A. Karaev, S. C. Lenny Koh, L. T. Szamosi, *The cluster approach and SME competitiveness. A review*, „Journal of Manufacturing Technology Management” 2007, vol. 18 (7), s. 818–835; D. Bobrecka-Jamro, E. Szpunar-Krok, I. Dylewska, *Klastry – istota i znaczenie w podnoszeniu konkurencyjności przedsiębiorstw*, [w:] *Przedsiębiorczość, innowacyjność, foresight. Aspekty ekonomiczne, społeczne i ekologiczne*, red. L. Woźniak, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2008.
- 8 L. Ciravegna, S. B. Majano, G. Zhan, *The inception of internationalization of small and medium enterprises. The role of activeness and networks*, „Journal of Business Research” 2014, vol. 67, issue 6, s. 1081–1089; B. Jankowska, M. Götz, *Internationalization intensity of clusters and their impact on firm internationalization. The case of Poland*, „European Planning Studies” 2017, vol. 25, No. 6, s. 958–977.
- 9 Ch. Ketels, *Recent research on competitiveness and clusters. What are the implications for regional policy?*, „Cambridge Journal of Regions, Economy and Society” 2013, vol. 6, issue 2.
- 10 Pojęcia *klaster* i *inicjatywa klastrowa* są ze sobą powiązane, a słowo *klaster* używane jest też na określenie inicjatywy klastrowej.
- 11 Ö. Sölvell, G. Lindqvist, Ch. Ketels, *The cluster initiative greenbook*, Ivory Tower, Stockholm 2003.

Nierzadkie są też jednak działania odgórne, kiedy władze publiczne inicjują związki klastrowe, promują ideę klastrów, redukują bariery prawne, finansują niektóre działania, a także w różny sposób wspierają projekty kształtujące i wzmacniające relacje między przedsiębiorstwami i jednostkami badawczo-rozwojowymi. Niezależnie od sposobu zainicjowania powiązań klastrowych oraz rodzaju klastra i jego cech osiąganie przez firmy korzyści z takiej współpracy, a także pobudzanie i wzmacnianie innowacyjności regionu wymaga jednoznacznego określenia kierunków kształtowania się regionalnego systemu innowacji, eliminowania istniejących przeszkód dla rozwoju klastra, aktywnej współpracy oraz częstych interakcji pomiędzy ludźmi, przedsiębiorstwami i innymi podmiotami. W literaturze specjalistycznej jako istotną determinantę rozwoju struktur klastrowych wskazuje się także sprzyjające otoczenie instytucjonalne i prawne, które powinno pobudzać aktywną współpracę pomiędzy uczestnikami klastra¹². Zdaniem Görana Lindqvista, Christiana Ketelsa i Örjana Sölvella do głównych wyzwań stojących przed strukturami klastrowymi należą: ustalenie celów, selekcja aktywności i monitorowanie wyników oraz włączenie inicjatyw klastrowych do szerszego programu polityki mikroekonomicznej¹³. Nie istnieje przy tym standardowy, uniwersalny model klastra – każdy ma własną specyfikę wynikającą z wewnętrznych uwarunkowań regionu, w którym się znajduje, i własny cykl funkcjonowania, a poza tym podlega wpływowi czynników zewnętrznych.

W warunkach wyczerpywania się tradycyjnych źródeł wzrostu gospodarczego Chin inicjatywy ukierunkowane na rozwój struktur klastrowych odgrywają istotną rolę w podnoszeniu konkurencyjności oraz innowacyjności gospodarki. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie głównych kierunków działań na rzecz rozwoju globalnego klastra technologii i innowacji Greater Bay Area (GBA). Główne pytanie badawcze brzmi:

- 12 M. E. Porter, *Clusters and the new economics of competition*, „Harvard Business Review” 1998, vol. 76, No. 6, s. 77–90; Ch. Ketels, *The development of the cluster concept – present experience and future developments*, Duisburg, 5 XII 2003, s. 1–25: <http://www.clustermapping.us/sites/default/files/files/resource/The_development_of_the_cluster_concept_-_present_experiences_and_further_developments.pdf [dostęp: 17 XI 2020].
- 13 G. Lindqvist, Ch. Ketels, Ö. Sölvell, *The cluster initiative greenbook 2.0*, Ivory Tower Publishers, Stockholm 2013, s. 4–9.

Jakie są możliwości i wyzwania związane z urzeczywistnieniem koncepcji klastra na początkowym etapie jego rozwoju? W uzyskaniu odpowiedzi pomogą następujące pytania pomocnicze: Jakie są główne przyczyny podjęcia działań na rzecz utworzenia i rozwoju GBA? Na czym polega specyfika klastra? Czy ma on potencjał rozwojowy? Czy przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenie klastra zainteresowane są taką inicjatywą? Jakie potencjalne korzyści i bariery dla rozwoju klastra dostrzegają te firmy? Pytaniom tym podporządkowana jest struktura artykułu. Część pierwsza to wyjaśnienie koncepcji klastra GBA. W drugiej wskazano główne działania na rzecz urzeczywistnienia koncepcji klastra. Trzecia prezentuje wyniki przeprowadzonych wśród przedsiębiorstw działających na obszarze GBA badań dotyczących postrzegania przez nie szans i zagrożeń związanych z funkcjonowaniem w ramach klastra. W artykule wykorzystane zostały metody: opisowa, porównawcza i analityczna, w tym analiza materiałów źródłowych (m.in. planów, strategii i dokumentów przyjętych przez chińskie władze, a także raportów oraz wyników badań różnych instytucji i ośrodków badawczych). Zagadnienia poruszane w tekście wymagają dalszych gruntownych badań i analiz.

Koncepcja klastra Greater Bay Area

Realizowany obok jednego z największych chińskich przedsięwzięć, tj. Inicjatywy Pasa i Szlaku (BRI)¹⁴, projekt The Greater Bay Area (GBA) jest ambitnym planem połączenia dziewięciu miast z prowincji Guangdong w delcie Rzeki Perłowej na południowym wybrzeżu Chin: Kantonu (chiń. Guangzhou), Shenzhenu, Zhuhai, Foshanu, Zhongshanu, Dongguanu, Huizhou, Jiangmenu i Zhaoqing oraz dwóch przylegających do nich specjalnych regionów administracyjnych – Hongkongu i Makau. Celem tego

14 Ch. K. Johnson, *President Xi Jinping's „Belt and Road” Initiative. A practical assessment of the Chinese Communist Party's roadmap for China's global resurgence*, Center for Strategic and International Studies, 2016: <<https://www.csis.org/analysis/president-xi-jinping-s-belt-and-road-initiative>> [dostęp: 21 XI 2020]; P. Cai, *Understanding China's Belt and Road Initiative. Analysis*, Lowy Institute for International Policy, March 2017: <https://www.loyyinstitute.org/sites/default/files/documents/Understanding%20China%E2%80%99s%20Belt%20and%20Road%20Initiative_WEB_1.pdf> [dostęp: 21 XI 2020].

projektu jest zbudowanie globalnego klastra miejskiego stanowiącego zintegrowane centrum gospodarcze i biznesowe. Ośrodek ten ma odgrywać wiodącą rolę w obszarach innowacji, finansów i handlu, pobudzić wzrost drugiej gospodarki świata poprzez rozwój technologii oraz innowacji i wreszcie stanowić konkurencyjny w skali globalnej nowoczesny system przemysłowy. Pomysł utworzenia klastra – spójny ze strategią *Made in China 2025*¹⁵ – włączony został w marcu 2016 r. do XIII Planu Pięcioletniego (2016–2020). 1 lipca 2017 r. podpisano w Hongkongu ramową umowę o pogłębianiu przez Guangdong, Hongkong i Makau współpracy w obszarach kluczowych dla rozwoju GBA¹⁶. 18 lutego 2019 r. Rada Państwa opublikowała z kolei ‘Zarys planu rozwoju’ – kluczowy dokument zawierający wizję rządu centralnego odnośnie do tego projektu¹⁷. Według harmonogramu do 2022 r. działania koncentrować się będą na zacieśnianiu transgranicznej współpracy między miastami GBA. Ma ona służyć rozwojowi gospodarczemu regionu poprzez wykorzystanie mocnych stron i przewag jego głównych miast oraz ich obecnej specjalizacji, poprawę infrastruktury transportowej, modernizację tradycyjnych gałęzi przemysłu i podnoszenie ich konkurencyjności, a także promocję swobodnego przepływu osób, towarów, kapitału i informacji. W 2035 r. rejon zatoki ma się stać międzynarodowym centrum innowacji i technologii – ekonomiczną potęgą porównywalną lub nawet przewyższającą w zakresie konkurencyjności najważniejsze tego typu miejsca na świecie, jak San Francisco Bay Area, obszar metropolitalny Nowego Jorku i Greater Tokyo Area.

- 15 S.-J. Wei, Z. Xie, X. Zhang, *From „Made in China” to „Innovated in China”. Necessity, prospects, and challenges*, „Journal of Economic Perspectives” 2017, vol. 31, No. 1, s. 49–70.
- 16 *Framework agreement on deepening Guangdong-Hong Kong-Macao cooperation in the development of the Greater Bay Area*, National Development and Reform Commission, People’s Government of Guangdong Province, Government of the Hong Kong Special Administrative Region, Government of the Macao Special Administrative Region, Hong Kong 2017, s. 1–7: <https://www.bayarea.gov.hk/filemanager/en/share/pdf/Framework_Agreement.pdf> [dostęp: 23 XI 2020].
- 17 *Outline development plan for the Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area*, The State Council of the People’s Republic of China, 18 II 2019, s. 1–59: <https://www.bayarea.gov.hk/filemanager/en/share/pdf/Outline_Development_Plan.pdf> [dostęp: 23 XI 2020].

Tabela 1. Porównanie globalnych klastrów miejskich (world-class city clusters)

Wybrane wskaźniki	Greater Bay Area (Chiny)	San Francisco Bay Area (USA)	New York Metropolitan Area (USA)	Greater Tokyo Area (Japonia)
Liczba mieszkańców w 2020 r. (mln)	71	7,7	20,2	44
Powierzchnia (km ²)	56 500	17 400	34 500	36 700
PKB w 2018 r. (bln USD)	1,38	0,82	1,83	1,86
Udział sektora usług w PKB w 2018 r. (proc.)	62,2	82,8	89,4	82,3
PKB <i>per capita</i> w 2018 r. (USD)	20 400	105 300	77 200	42 400
Prognozowany PKB w 2030 r. (bln USD)	4,6	2,2	2,2	3,2
Liczba wiodących uniwersytetów według The QS World University Rankings w 2018 r.	4	3	2	2
Liczba przedsiębiorstw na liście <i>Fortune 500 companies</i> w 2018 r.	16	28	22	60
Filary gospodarki	innowacje technologiczne, usługi finansowe, produkcja	innowacje technologiczne, usługi profesjonalne	usługi finansowe, nieruchomości, opieka zdrowotna	produkcja (samochody, przemysł petrochemiczny)
Rodzaj klastra miejskiego	mieszany (produkcyjno-finansowo-technologiczny)	technologiczny	finansowy	przemysłowy

Źródło: oprac. własne na podstawie danych World Bank, China Index Academy, Deloitte

GBA jest na początku drogi, ma jednak duży potencjał rozwojowy¹⁸. W zestawieniu z funkcjonującymi już klastrami miejskimi w USA i Japonii cechuje się obecnie największą populacją, powierzchnią¹⁹ i liczbą najlepszych uniwersytetów. W 2018 r. jego PKB było wyższe niż w San Francisco Bay Area, ale niższe niż w obszarze metropolitalnym Nowego Jorku

- 18 S. Mukherjee, M. Uttam, *Roadmap to building a citizen-centric Smart GBA Region*, PwC China, 2018: <<https://www.pwccn.com/en/research-and-insights/roadmap-to-building-a-citizen-centric-smart-gba-region.pdf>> [dostęp: 25 XI 2020]; Ch. Dingding, Ch. Tiffany, *Is the Greater Bay Area China's future?*, „The Diplomat” [online], 31 VII 2019 [dostęp: 26 XI 2020]: <<https://thediplomat.com/2019/07/is-the-greater-bay-area-chinas-future/>>; Ch. H. Tan, *A fine balance required for the success of China's Greater Bay Area*, „Unravel” [online], 10 XI 2020 [dostęp: 22 V 2021]: <<https://unravel.link/a-fine-balance-required-for-the-success-of-chinas-greater-bay-area/>>.
- 19 GBA zajmuje ok. 1 proc. powierzchni lądowej Chin kontynentalnych, a więc obszar porównywalny z terytorium Chorwacji.

i Greater Tokyo Area. Dużo niższe są tam natomiast poziom PKB *per capita*, udział sektora usług w PKB oraz liczba przedsiębiorstw na liście *Fortune 500 companies*. Na podstawie danych The Hongkong and Shanghai Banking Corporation (HSBC) z 2019 r. przewiduje się, że dzięki planowanej rozbudowie infrastruktury transportowej, większej integracji w sferze prawno-administracyjnej oraz korzyściom wynikającym ze wzrostu populacji GBA wyprzedzi do 2030 r. pozostałe klastry pod względem PKB, kreując przy tym ogromne możliwości biznesowe i trzykrotnie zwiększając PKB w porównaniu z rokiem 2018²⁰. Prognozy te muszą być jednak zweryfikowane, ponieważ nie uwzględniają spowolnienia gospodarczego wywołanego przez pandemię COVID-19. Należy przy tym podkreślić, że chińscy decydenci polityczni kontynuują realizację zapisów 'Zarysu planu rozwoju' dla GBA w nowych uwarunkowaniach.

Jako motory wzrostu i rozwoju GBA traktowane są Hongkong, Makau oraz dwa miasta z prowincji Guangdong – Shenzhen i Kanton. Każdemu z nich przypisano określoną rolę, która w znacznej mierze opiera się na już istniejących przewagach i specjalizacjach.

Hongkong wykorzysta swój status międzynarodowego centrum finansowego²¹ z dużym doświadczeniem w bankowości i usługach finansowych, a także jako centrum *offshore* renminbi, międzynarodowe centrum zarządzania aktywami i ryzykiem, ośrodek transportowy i handlowy oraz centrum usług prawnych i rozstrzygania sporów. Ze względu na swoje położenie, rozwiniętą infrastrukturę biznesową i sprzyjające otoczenie prawno-administracyjne ma być również dla biznesu bramą do podejmowania działalności w kontynentalnej części GBA²². Atutem Hongkongu jest również duża liczba utalentowanych i wykwalifikowanych prawników z całego świata, w tym specjalistów z zakresu prawa amerykańskiego, brytyjskiego, europejskiego, chińskiego i jurysdykcji innych państw. Oferowane przez nich usługi stanowią wsparcie dla międzynarodowych firm, które chcą wykorzystać

20 *Business talks: Greater Bay Area. Bridging the future*, HSBC, 2019, s. 2: <<https://www.business.hsbc.com.hk/en-gb/hk/campaign/the-greater-bay-area>> [dostęp: 29 XI 2020].

21 *Hong Kong as an international financial centre*, „Hong Kong Monetary Authority” [online], 28 XII 2020 [dostęp: 3 I 2021]: <<https://www.hkma.gov.hk/eng/key-functions/international-financial-centre/hong-kong-as-an-international-financial-centre/>>.

22 *GBA Cities. Hong Kong*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 4 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/about/hongkong.html>>.

generowane przez GBA wielokierunkowe i multidyscyplinarne możliwości biznesowe w Chinach i poza nimi.

Makau jest znanym ośrodkiem turystyczno-wypoczynkowym z kwitującym przemysłem rozrywkowym i rozwiniętą branżą gier hazardowych, nazywanym azjatyckim Las Vegas. W ramach GBA ma się skupiać na turystyce, rozrywce i handlu walutami, a także przyciągać kapitał zagraniczny i działać jako platforma handlowa między Chinami a krajami portugalskojęzycznymi²³.

Shenzhen – stolica prowincji i miejsce ulokowania pierwszej specjalnej strefy ekonomicznej w Chinach²⁴ – będzie pełnił dotychczasową rolę najważniejszego w kraju międzynarodowego ośrodka technologii i innowacji. Miasto to jest siedzibą chińskiego giganta internetowego – Tencent Holdings, największego na świecie producenta sprzętu telekomunikacyjnego (m.in. w segmencie elektroniki użytkowej, np. smartfonów) – Huawei Technologies, światowego lidera na rynku dronów – DJI (Da-Jiang Innovations) czy wiodącej na świecie firmy technologicznej w obszarze sztucznej inteligencji – Sense Time. Przedstawiony w sierpniu 2019 r. plan rozwoju Shenzhen przewiduje wzmocnienie pozycji miasta jako centrum międzynarodowych firm technologicznych, uwzględniając też reformy miejskiej gospodarki, systemu prawnego i środowiska²⁵.

Kanton ma z kolei korzystać ze swojej obecnej roli największego w Chinach międzynarodowego centrum handlu i przemysłu z rozległą siecią transportową, która obejmuje ruchliwy port, linię kolejową i lotnisko. Ośrodek ten pełni również funkcję zintegrowanego *hubu* transportowego w GBA²⁶.

Własne specjalizacje, które planuje się wzmocniać, mają również pozostałe miasta GBA²⁷. Dongguan jest głównym ośrodkiem produkcyjnym

23 *GBA Cities. Macao*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 5 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/about/macao.html>>.

24 Otwarto ją pod koniec lat siedemdziesiątych XX w. Zob. L. Meng, Y. Sun, S. Zhao, *Comparing the spatial and temporal dynamics of urban expansion in Guangzhou and Shenzhen from 1975 to 2015. A case study of pioneer cities in China's rapid urbanization*, „Land Use Policy” 2020, vol. 97 (C).

25 *GBA Cities. Shenzhen*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 7 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/about/shenzhen.html>>.

26 *GBA Cities. Guangzhou*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 7 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/about/guangzhou.html>>.

27 *GBA Cities*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 7 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/about/the-cities.html>>.

(głównie sprzętu elektronicznego i komunikacyjnego) oraz bazą dla wielu wiodących międzynarodowych firm ze świata, takich jak Du Pont, Samsung Electronics, Coca-Cola, Nestlé czy Maersk²⁸. Wraz z Shenzhenem ma stanowić centrum klastra zaawansowanych branż produkcyjnych na wschodnim brzegu Rzeki Perłowej. Zhuhai to słynący z wysokiego standardu życia ośrodek turystyczny z rozwiniętą bazę przemysłową. Siedzibę ma tu największy na świecie producent klimatyzatorów – Gree Electric. Foshan specjalizuje się w produkcji elektroniki (klimatyzatorów, lodówek, grzejników elektrycznych i gazowych, urządzeń do gotowania ryżu, kuchenek mikrofalowych itd.). Jest również ważnym centrum meblarskim – swoje siedziby ma tam ok. 3 tys. chińskich i międzynarodowych firm zajmujących się handlem meblami, a dzielnica Shunde nazywana jest największym na świecie rynkiem hurtowej sprzedaży mebli ponad 1,5 tys. producentów i największym centrum dystrybucyjnym tych produktów. Wokół miast Zhuhai i Foshan na zachodnim brzegu Rzeki Perłowej rozwijany będzie pas przemysłowy (*industrial belt*) do produkcji zaawansowanego sprzętu elektronicznego i elektrycznego. Zhaoqing ma jeden z najważniejszych portów śródlądowych w Chinach – Nowy Port Zhaoqing oraz bogate zasoby metali ziem rzadkich, wykorzystywanych m.in. w produkcji smartfonów, pojazdów elektrycznych i turbin wiatrowych. Miasto inwestuje w turystykę, rozwój urbanistyczny, instytucje badawczo-rozwojowe i inkubatory przedsiębiorczości. Zhongshan to kluczowy węzeł transportowy i centrum logistyczne w delcie Rzeki Perłowej, miejsce realizacji dużych projektów przemysłowych przez przedsiębiorstwa państwowe, w tym State Shipbuilding Corporation, China Railway Group i China National Offshore Oil Corporation. Ośrodek przoduje w produkcji odzieży jeansowej, rozwija się tam również przemysł AGD. Jiangmen staje się centrum logistycznym z dwoma nowoczesnymi portami towarowymi – Xinhui i Taishan Guanghai. Rozwinięte są tam branże produkcji motocykli i części samochodowych, tekstyliów i odzieży, papieru i materiałów opakowaniowych, akcesoriów łazienkowych oraz sprzętu sanitarnego²⁹. Huizhou

28 C. Liu i in., *Report on cities of the Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area. To develop new growth potential in Guangdong-Hong Kong-Macao GBA: Dongguan*, PwC China, 2019, s. 1–32: <<https://www.pwccn.com/en/research-and-insights/greater-bay-area-economic-growth-dongguan.pdf>> [dostęp: 10 XII 2020].

29 P. Upton, *China's Greater Bay Area. Looking beyond its flagship cities*, „China Briefing” [online], 11 VI 2020 [dostęp: 22 V 2021]: <<https://www.china-briefing.com/news/chinas-greater-bay-area-looking-beyond-flagship-cities/>>.

to z kolei jedno z najbardziej zielonych miast w Chinach, specjalizujące się w czystej energii, elektronice i petrochemii³⁰.

Wybrane działania na rzecz rozwoju GBA

Od momentu opublikowania 'Zarysu planu rozwoju' GBA podjęto szereg aktywnych działań. W obszarze infrastruktury zrealizowane zostały takie projekty, jak otwarte w 2018 r. most łączący Hongkong, Zhuhai i Makau (The Hong Kong-Zhuhai-Macau Bridge)³¹ oraz ekspresowe połączenie kolejowe między Kantonem, Shenzhenem i Hongkongiem (The Guangzhou-Shenzhen-Hong Kong Express Rail Link)³², oddany do użytku w 2019 r. most Nansha³³ oraz otwarte w 2020 r. nowe, siódme już przejście graniczne między Hongkongiem a Shenzhenem (Liantang – Heung Yuen Wai)³⁴. Aktualnie trwa budowa 24-kilometrowego zespołu infrastruktury mającej połączyć Shenzhen i Zhongshan. Składają się na to: most morski, tunel podmorski, sztuczne wyspy i podziemny węzeł przesiadkowy. Cała przeprawa ma być oddana do eksploatacji w 2024 r.³⁵ Ponadto w celu poprawy skomunikowania wewnątrz GBA i poza jego obszarem planuje się dalsze rozwijanie międzymiastowych połączeń kolejowych dużych prędkości i autostrad, a także realizację wielu projektów infrastrukturalnych w związku z budową

- 30 P. Cheung, *Huizhou is envisioned as Guangdong Silicon Valley*, MUFG Bank, 2019 (News Focus, 3 2019): <https://rmb.bk.mufg.jp/files/topics/906_ext_02_en_o.pdf> [dostęp: 13 XII 2020]; D. Ren, *Huizhou looks to upgrade its industrial mix as it eyes key role in Greater Bay Area*, „South China Morning Post” [online], 12 VII 2020 [dostęp: 13 XII 2020]: <<https://www.scmp.com/business/companies/article/3092833/huizhou-looks-upgrade-its-industrial-mix-it-eyes-key-role>>.
- 31 Skraca średni czas podróży z międzynarodowego lotniska w Hongkongu do Zhuhai z 4 godz. do ok. 45 min. W 2019 r. drogą lądową z Guangdongu lub Makau do Hongkongu podróżowało średnio ponad 640 tys. osób dziennie.
- 32 Skraca średni czas podróży z Hongkongu do Shenzhenu do 18 min., a do Kantonu – do 46 min.
- 33 Skraca odległość między Dongguanem a Panyu o co najmniej 10 km.
- 34 Skraca średni czas podróży między Hongkongiem a Shenzhenem z ok. 53 do ok. 31 min.
- 35 Połączy Shenzhen, Zhongshan i dystrykt Nansha w Kantonie; skróci średni czas podróży między Shenzhenem a Zhongshanem z 2 godz. do 20 min. *Key Infrastructure*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 14 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/connectivity/key.html>>.

klastra lotniczego czy rozwojem parków technologicznych³⁶. Inicjatywa GBA przykładą dużą wagę do ochrony środowiska naturalnego oraz realizowania ekologicznego i niskoemisyjnego modelu rozwoju³⁷.

‘Zarys planu rozwoju’ prezentuje szeroki zakres inicjatyw odnośnie do usług finansowych. Przykładowo zezwala na sprzedaż produktów finansowych (takich jak fundusze ubezpieczeniowe i inwestycyjne) w ramach transakcji transgranicznych, rozszerzenie transgranicznego wykorzystania renminbi (RMB), w tym udzielanie w tej walucie pożyczek międzybankowych, dokonywanie w niej transakcji walutowych i terminowych oraz tworzenie produktów pochodnych (derywatów). Pozwala również na integrację elektronicznych systemów płatności, a dodatkowo uwzględnia utworzenie w regionie ośrodków *fintech* i centrów ubezpieczeń (*insurtech*). Oczekuje się, że Giełda Papierów Wartościowych w Hongkongu (The Stock Exchange of Hong Kong) nadal będzie odgrywać kluczową rolę we wspieraniu przedsiębiorstw z Chin kontynentalnych. W planach jest także rozwój regionalnego rynku handlu *private-equity* (*regional private-equity trading market*) w Kantonie, rynku kapitałowego w Shenzhen z lokalną giełdą papierów wartościowych (The Shenzhen Stock Exchange) jako jego rdzeniem, a także nowej platformy usług finansowych dla podmiotów z krajów portugalskojęzycznych w Makau, oferującej m.in. system ubezpieczeń kredytów eksportowych.

W marcu 2019 r. przyjęto osiem narzędzi politycznych służących dalszemu rozwojowi GBA³⁸. Jedno z nich ma amortyzować różnice w stawce

36 Efektem współpracy transgranicznej jest na przykład podpisanie 3 I 2017 r. *Memorandum of understanding on jointly developing the Lok Ma Chau Loop by Hong Kong and Shenzhen*, w ramach którego powstaje m.in. Park Innowacji i Technologii Hongkong-Shenzhen (The Hong Kong-Shenzhen Innovation and Technology Park). Zapewnia 87 ha powierzchni dla *start-upów* i przedsiębiorstw technologicznych. Oczekuje się, że będzie to największa platforma współpracy w zakresie badań nad innowacjami i technologiami, mająca przyciągnąć czołowe przedsiębiorstwa, instytucje badawcze i uczelnie wyższe z Hongkongu, miast Chin kontynentalnych i reszty świata.

37 M. Francesch-Huidobro, *Climate resilience in the Greater Bay Area of China – the role of technological innovation*, Konrad-Adenauer-Stiftung, April 2019: <https://www.kas.de/documents/265079/265128/V3_latest_Climate+Resilience+in+the+Greater+Bay+Area+of+China+%28final+version%29.pdf/2do8532f-8a59-7c57-1d6a-4608622bb589?version> [dostęp: 16 XII 2020].

38 *Facilitation measures. Eight policy measures*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 18 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/facilitation/measures.html>>.

podatku dochodowego dla osób fizycznych, który w Hongkongu wynosi 15 proc., a w Chinach kontynentalnych – 45 proc. Dostrzegając, że może to być problemem na przykład dla firm, które chcą przenieść swoich pracowników do kontynentalnej części Chin (szczególnie osoby mające wysokie zarobki), wprowadzono system subsydiów podatkowych (*tax subsidy scheme*). Na jego mocy wysoko wykwalifikowani specjaliści z zagranicy, w tym obywatele Hongkongu i Makau, którzy pracują w dziewięciu miastach GBA w Chinach kontynentalnych, mogą zostać objęci przez lokalne władze miejskie ulgą podatkową. Oznacza to, że płacą indywidualny podatek dochodowy w wysokości 15 proc. O ulgę mogą się jednak ubiegać wyłącznie osoby uznawane za wysoko wykwalifikowanych i potrzebnych specjalistów, a poszczególne miasta GBA mają w tej kwestii własne kryteria oceny. Jeżeli GBA ma być traktowane jako jeden podmiot, to polityka podatkowa wszystkich miast powinna zostać ujednolicona. Mniejsze różnice wewnętrzne z pewnością przyczyniłyby się do ściślejszej integracji.

W listopadzie 2019 r. ogłoszono wprowadzenie szesnastu dodatkowych narzędzi politycznych³⁹. Są to m.in. środki ułatwiające mieszkańcom Hongkongu zdalny zakup nieruchomości, zdalne otwieranie rachunków bankowych oraz korzystanie z płatności mobilnych w dziewięciu miastach GBA. Dodatkowo dzieciom mieszkańców Hongkongu i Makau, którzy pracują w prowincji Guangdong, zapewnia się taki sam dostęp do edukacji jak miejscowym. To kolejne działania sprzyjające mobilności pracowników z obu specjalnych regionów administracyjnych po zniesieniu wymogu posiadania pozwoleń na pracę na kontynencie. Wciąż jednak bariery prawne w dostępie do rynku pracy w kontynentalnych Chinach istnieją dla przedstawicieli niektórych branż, np. pracowników medycznych.

Podjęmowane są też wreszcie dalsze działania na rzecz integracji w sferze finansów. Rok 2020 okazał się istotny dla rozwoju chińskiego rynku finansowego ze względu na wprowadzenie szeregu kierunkowych polityk – od kontynuowania ekspansji programów łączenia akcji i obligacji po liberalizację transgranicznych transakcji w odniesieniu do określonych produktów finansowych – oraz zapewnienie większego udziału firm zagranicznych w krajowym rynku finansowym. Otwarcie wewnętrznego rynku

39 *Facilitation measures. 16 policy measures*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 18 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/facilitation/measures.html>>.

finansowego nie stanowi dla Chin odrębnego celu, ale przebiega równoległe z rozwojem GBA. 14 maja 2020 r. Ludowy Bank Chin przedstawił wraz z władzami centralnymi nowe wytyczne odnośnie do wsparcia reformy finansowej w GBA, mającej na celu pogłębienie współpracy na tym polu między Hongkongiem, Makau i dziewięcioma miastami kontynentalnych Chin. Jest to zbiór 26 nowych instrumentów mających na celu liberalizację chińskiej kontroli nad walutami i przekazami walutowymi w celu wzmocnienia transgranicznego przepływu kapitału w GBA, co z kolei ma zoptymalizować alokację zasobów finansowych w regionie. Wytyczne wprowadzają też środki promujące wykorzystanie RMB, wzmacniają rolę Hongkongu i Makau jako centrów finansowych, wprowadzają programy pilotażowe mające przetestować nowe rodzaje reform, takie jak reformy chińskich rachunków bankowych mające umożliwić łączenie wielu walut na jednym koncie. Dokument dotyczy typowych przeszkód napotykanych przez przedsiębiorstwa, jak transgraniczna wymiana walut, łączenie gotówki w obcej walucie, umiędzynarodowienie RMB i transgraniczna wymiana produktów finansowych⁴⁰.

Osiągnięcie w GBA pełnej integracji bezgotówkowych usług płatniczych stanowi dla firm z różnych sektorów zachętę do uczestnictwa w trwających testach pilotażowych wspieranego przez państwo projektu płatności elektronicznych w walucie cyfrowej. W przyszłości mogłoby to posłużyć za wzór podczas przyjmowania cyfrowego RMB w pozostałej części Chin⁴¹. Działania te tworzą nowe możliwości biznesowe dla firm działających w sektorach ubezpieczeń, papierów wartościowych i zarządzania majątkiem, a także w branży *fintech*, *blockchain*, *big data* i sztucznej inteligencji. Silniejsza integracja finansowa w GBA jest dla chińskich władz tym ważniejsza, że próbują zmniejszyć zależność kraju od dolara amerykańskiego. Służy również jako siła napędowa deklarowanego celu państwa, jakim jest wzrost umiędzynarodowienia RMB poprzez szerokie wykorzystanie

40 D. Wong, *China's Greater Bay Area in 2020. Opening up the financial industry, promoting integration*, „The American Chamber of Commerce in Shanghai” [online], 27 V 2020 [dostęp: 23 XII 2020]: <<https://www.amcham-shanghai.org/en/article/chinas-greater-bay-area-2020-opening-financial-industry-promoting-integration>>.

41 M. Giovannini, *Macao moves toward more financial integration in the Greater Bay Area*, „China Global Television Network” [online], 8 X 2020 [dostęp: 28 XII 2020]: <<https://news.cgtn.com/news/2020-10-08/Macao-moves-toward-more-financial-integration-in-the-Greater-Bay-Area-UpPN6KxkNW/index.html>>.

płatności transgranicznych i zwiększenie znaczenia Hongkongu jako głównego międzynarodowego centrum finansowego oraz prowincji Guangdong jako globalnego centrum handlowego.

Greater Bay Area w opinii przedsiębiorstw

W celu uzyskania opinii biznesowych odnośnie do możliwości i wyzwań w regionie KPMG China, HSBC i Hong Kong General Chamber of Commerce zleciły przeprowadzenie badania firmie You Gov, która zrealizowała je między lipcem i wrześniem 2019 r. w grupie 747 przedstawicieli kadry kierowniczej wyższego szczebla z przedsiębiorstw działających w różnych sektorach: usług finansowych, usług profesjonalnych, produkcji, handlu i logistyki, technologii i innowacji, nieruchomości, opieki zdrowotnej oraz branży detalicznej. Dla 66 proc. badanych przedsiębiorstw bazą działalności jest Hongkong, dla 2 proc. – Makau, dla 8 proc. – Shenzhen, dla 5 proc. – Kanton, dla kolejnych 5 proc. – inne miasta w GBA, a 14 proc. pozostałych działa w Chinach kontynentalnych poza prowincją Guangdong⁴².

Badanie wskazało trzech kluczowych sektorowych beneficjentów rozwoju GBA: technologie i innowacje, usługi finansowe, a także handel i logistykę. 56 proc. ogółu respondentów i 61 proc. spośród tych, których przedsiębiorstwa mają siedzibę w dziewięciu kontynentalnych miastach GBA, postrzega sektor technologii i innowacji jako największego beneficjenta rozwoju regionu. Wynika to z celu określonego w 'Zarysie planu rozwoju' dla GBA, a mianowicie przekształcenia tego obszaru w ośrodek technologiczny i innowacyjny rangi światowej. 42 proc. ankietowanych oceniło, że głównym beneficjentem rozwoju będzie sektor usług finansowych, z czym zgadza się 67 proc. respondentów, którzy w nim pracują. Jeżeli chodzi o sektor handlu i logistyki, to zdaniem 35 proc. wszystkich respondentów i 58 proc. tych, którzy w nim pracują, inicjatywa przyniesie największe korzyści właśnie im. Oczekują, że będą mogli korzystać zarówno z ulepszonej infrastruktury wewnątrz GBA, jak i z połączeń z głównymi miastami w innych częściach Chin kontynentalnych i poza nimi. Dodatkowo w rezultacie nacisku inicjatywy na innowacje coraz więcej firm z GBA przesuwa w górę

42 *Keys to success in the Greater Bay Area. Third annual survey on drivers for growth*, KPMG China, HSBC, The Hong Kong General Chamber of Commerce, Hong Kong, January 2020.

łańcuch wartości, tzn. zwiększa swój udział w jego górnej części, inwestując w badania i rozwój oraz projektowanie produktów i zacieśniając relacje z zagranicznymi dostawcami wysokiej jakości komponentów potrzebnych do produkcji. Przedsiębiorstwa z GBA dbają również o ukierunkowaną na konsumenta dolną część łańcucha dostaw, inwestując we wzmacnianie marki i inne działania marketingowo-sprzedażowe. Koncentracja regionu na zaawansowanej technologicznie produkcji będzie prowadziła do wzrostu liczby dóbr eksportowanych z regionu do sprzedaży krajowej i zagranicznej, tworząc dalsze możliwości dla sektora handlu i logistyki. Oczekuje się przy tym, że rozwijane technologie: np. automatyzacja, sztuczna inteligencja, internet rzeczy czy *blockchain*, zwiększą skuteczność zarządzania łańcuchami dostaw.

Badanie dotyczyło także czynników motywujących przedsiębiorstwa do inwestowania w GBA. Znalazły się wśród nich: dostęp do większego rynku (73 proc.), bliskość partnerów biznesowych i klientów (57 proc.), dostęp do wysoko wykwalifikowanych pracowników (45 proc.), niższe koszty (29 proc.), lepsza infrastruktura transportowa (22 proc.), dostęp do gruntów/ziemi (17 proc.), dostęp do finansowania (15 proc.), poprawa bezpieczeństwa cybernetycznego i prywatności danych (9 proc.), dostęp do uniwersytetów (4 proc.), inne (7 proc.)⁴³.

54 proc. badanych przedsiębiorstw zadeklarowało posiadanie planu strategicznego, który uwzględnia wzrost skali zaangażowania inwestycyjnego i rozszerzenie geograficznego zasięgu swoich działań w ramach GBA przed 2022 r. W związku ze spowolnieniem gospodarczym wywołanym przez pandemię COVID-19 plany te są już zapewne rewidowane. Firmy uczestniczące w badaniu dostrzegają też różne ryzyka, jakie wiążą się z inicjatywą GBA. 73 proc. respondentów (zwłaszcza przedsiębiorstwa z siedzibą w Hongkongu lub miastach spoza GBA na kontynencie) uznało, że kluczowym czynnikiem niekorzystnie wpływającym na ich funkcjonowanie w regionie i czerpanie korzyści z rozwoju GBA mogą być regulacyjne niejasności działania GBA, dla 42 proc. (głównie przedsiębiorstw z Hongkongu) problemem jawi się transgraniczny przepływ kapitału, a dla 26 proc. (głównie przedsiębiorstw z Makau) – niestabilność kursów wymiany⁴⁴.

43 Tamże, s. 21.

44 Tamże.

Podsumowanie

W oparciu o przeprowadzoną analizę można sformułować następujące wnioski:

– Utworzenie klastra Greater Bay Area jest odgórną inicjatywą władz ChRL. Stanowi element polityki regionalnej Chin traktowanej jako narzędzie do zmniejszania krajowych dysproporcji rozwojowych oraz istotny wewnętrzny czynnik dalszego wzrostu i rozwoju gospodarczego kraju oraz podnoszenia jego konkurencyjności i innowacyjności w gospodarce światowej.

– Specyfiką koncepcji GBA jest skoncentrowanie się na istniejących miastach i ich specjalizacji, aby pełniej wykorzystać je do wyzwolenia efektów wynikających z konkurencji i współpracy w ramach klastra. Obecny etap koncentruje się na eliminowaniu bądź zmniejszaniu barier prawno-administracyjnych, które utrudniają swobodny przepływ czynników produkcji. Urzeczywistnienie swobody przepływu siły roboczej traktowane jest jako ważny czynnik zwiększania zdolności konkurencyjnej przedsiębiorstw zlokalizowanych w klastrze. W dotychczasowych działaniach istotna jest stopniowa liberalizacja przepływu kapitału oraz ściślejsza integracja finansowa w ramach klastra.

– Klaster GBA ma duży potencjał rozwojowy. Miasta z prowincji Guangdong osiągnęły szybki wzrost w ciągu ostatnich czterdziestu lat chińskich reform gospodarczych i otwarcia⁴⁵, ale mierzą się także z problemami⁴⁶. W ramach GBA mają się skupić na wykorzystaniu umiejętności i specjalizacji, aby pobudzić zarówno własną, jak i regionalną gospodarkę. Miasta wchodzące w skład GBA są komplementarne, a jeśli możliwe będzie pełne wdrożenie zapisów 'Zarysu planu rozwoju', to można oczekiwać, że obszar ten będzie bardziej produktywny niż poszczególne miasta z osobna. Kluczem do rozwoju GBA jest znalezienie metod systematycznej współpracy, które ujedynoliją i zoptymalizują gospodarki miast regionu przy jednoczesnym utrzymaniu jakości życia ich mieszkańców.

45 Ch. Ljungwall, *Guangdong. A catalyst for economic growth and exports in Hunan province*, „Journal of Chinese Economic and Business Studies” 2004, vol. 2, issue 3, s. 249–265; G. A. Carlino, W. Kerr, *Agglomeration and innovation*, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2014 (NBER Working Paper Series, 20367); L. Meng, Y. Sun, S. Zhao, *Comparing...*

46 H. Yeung, *A tale of two cities – the development and reform experiences of Shenzhen and Shanghai*, „Journal of Chinese Economic and Business Studies” 2015, vol. 13, issue 4, s. 369–396.

– Przedsiębiorstwa funkcjonujące w ramach klastra przejawiają zainteresowanie inicjatywą. Wśród potencjalnych korzyści wymieniają: dostęp do większego rynku, bliskość partnerów biznesowych i klientów, dostęp do wysoko wykwalifikowanych pracowników, niższe koszty, lepszą infrastrukturę transportową, dostęp do gruntów/ziemi, dostęp do finansowania, poprawę bezpieczeństwa cybernetycznego i prywatności danych oraz dostęp do uniwersytetów. Ponad połowa z nich deklaruje posiadanie planu strategicznego i oczekuje wzrostu skali zaangażowania inwestycyjnego oraz rozszerzenia geograficznego zasięgu swoich działań w ramach GBA.

– Stworzenie w pełni zintegrowanego regionu w warunkach zderzenia różnych systemów prawnych, administracyjnych i walutowych oraz odmiennych praktyk biznesowych jest sporym wyzwaniem. Jak zauważył prof. Chen Guanghan z Sun Yat-sen University w Kantonie, wizja obszaru GBA to znacznie więcej niż tylko most czy kolej – żaden kraj nigdy wcześniej nie próbował czegoś takiego, łącząc różne systemy podatkowe, celne i prawne⁴⁷. W GBA obowiązują trzy odrębne jurysdykcje prawne: dziewięć miast prowincji Guangdong działa w systemie prawa cywilnego ChRL, a Hongkong i Makau mają własne minikonstytucje w ramach polityki jednego kraju, dwóch systemów. W Hongkongu istnieje odziedziczony po Brytyjczykach system prawa zwyczajowego, podczas gdy porządek prawny Makau w dużej mierze opiera się na portugalskim kodeksie cywilnym. Region GBA wykorzystuje trzy różne waluty (dolar hongkońskiego, patacę Makau i chińskie renminbi) i podlega trzem odrębnym systemom administracyjnym.

– W nielicznych jak dotąd publikacjach na temat uwarunkowań i perspektyw rozwojowych klastra wiele uwagi poświęca się konieczności zaadaptowania w nim rozwiązań (w tym innowacji technologicznych), które umożliwią radzenie sobie z problemami środowiskowymi, m.in. powodziami w delcie Rzeki Perłowej oraz innymi zagrożeniami i źródłami ryzyka wynikającymi z wcześniejszych eksploatacyjnych praktyk biznesowych oraz aktualnego wpływu zmian klimatu na środowisko naturalne⁴⁸. Zwraca się

47 G. Shih, *China wants to pull Hong Kong into a „Greater Bay Area” that could compete with Silicon Valley*, „The Washington Post” [online], 19 II 2019 [dostęp: 8 I 2021]: <https://www.washingtonpost.com/world/china-wants-to-pull-hong-kong-into-a-greater-bay-area-that-could-compete-with-silicon-valley/2019/02/19/71f2518c-3412-11e9-946a-115a5932c45b_story.html>.

48 M. Francesch-Huidobro, *Climate resilience...*, s. 14.

również uwagę na zewnętrzne czynniki spowalniające rozwój klastra GBA, m.in. antyrządowe protesty w Hongkongu, spadek aktywności gospodarczej wywołany przez pandemię COVID-19 oraz napięte stosunki między Chinami i USA (m.in. w obszarze technologii)⁴⁹. Zdaniem autorki niezbędnymi warunkami rozwoju klastra GBA są: a) zacieśnienie współpracy regionalnej; b) kontynuowanie działań na rzecz eliminowania w regionie barier prawno-instytucjonalnych; c) wdrożenie bodźców zachęcających do nawiązywania i rozwoju współpracy między uczestnikami klastra (przedsiębiorstwami oraz instytucjami naukowymi i badawczo-rozwojowymi); d) rozbudowanie partnerstwa publiczno-prywatnego, w którym liderem byłby czynnik prywatny, a publiczny pełnił rolę katalizatora rozwoju; e) dostarczanie rzetelnych informacji i danych o zmianach w sferze prawnej⁵⁰ oraz prognoz gospodarczych niezbędnych do diagnozowania szans i zagrożeń rozwojowych w celu podejmowania działań wyprzedzających; f) systematyczny rozwój infrastruktury oraz oferty edukacyjnej i szkoleniowej; g) finansowanie otoczenia okołobiznesowego (w tym tworzenie struktur wsparcia dla istniejących i nowo powstających firm); h) dbanie o aspekty środowiskowe w celu zrównoważonego rozwoju klastra. Ważne jest skupienie wokół koncepcji klastra odpowiedniego kapitału społecznego, uzyskanie przychylności społeczności lokalnej oraz tworzenie wysokiej jakości relacji lokalnych, które służą budowaniu i wzmocnieniu wzajemnego zaufania (istotne dla skutecznego funkcjonowania mechanizmu dyfuzji informacji i wiedzy). Bez stworzenia klimatu partnerstwa i zaufania jako podstawy efektywnego współdziałania podmiotów funkcjonujących w klastrze rzeczywiste podnoszenie konkurencyjności tej struktury może być trudne.

Bibliografia

Berthinier-Poncet A., Grama-Vigouroux S., Saidi S., *Open innovation practices of clustered SMEs. The intermediate role of cluster governance*, [w:] *Researching open innovation in SMEs*, ed. W. Vanhaverbeke, F. Frattini, N. Roijakkers, M. Usman, World Scientific Publishing, Singapore 2018.

49 Tan Ch. H., *A fine balance required for the success of China's Greater Bay Area*, „Unravel” [online], 10 XI 2020 [dostęp: 22 V 2021]: <<https://unravel.link/a-fine-balance-required-for-the-success-of-chinas-greater-bay-area/>>.

50 Niejasności regulacyjne związane z funkcjonowaniem GBA wymieniane są przez przedsiębiorstwa działające na obszarze klastra jako główne źródło ryzyka.

- Bobrecka-Jamro D., Szpunar-Krok E., Dylewska I., *Klastry – istota i znaczenie w podnoszeniu konkurencyjności przedsiębiorstw*, [w:] *Przedsiębiorczość, innowacyjność, foresight. Aspekty ekonomiczne, społeczne i ekologiczne*, red. L. Woźniak, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2008.
- Brandt L., Litwack J., Mileva E., Wang L., Zhang Y., Zhao L., *China's productivity slowdown and future growth potential*, World Bank, Washington 2020 (Policy Research Working Paper, 9298).
- Business talks: Greater Bay Area. Bridging the future*, HSBC, 2019: <<https://www.business.hsbc.com.hk/en-gb/hk/campaign/the-greater-bay-area>> [dostęp: 29 XI 2020].
- Cai P., *Understanding China's Belt and Road Initiative. Analysis*, Lowy Institute for International Policy, March 2017: <https://www.lowyinstitute.org/sites/default/files/documents/Understanding%20China%E2%80%99s%20Belt%20and%20Road%20Initiative_WEB_1.pdf> [dostęp: 21 XI 2020].
- Carlino G. A., Kerr W., *Agglomeration and innovation*, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2014 (NBER Working Paper Series, 20367).
- Cheung P., *Huizhou is envisioned as Guangdong Silicon Valley*, MUFG Bank, 2019 (News Focus, 3 2019): <https://rmb.bk.mufg.jp/files/topics/906_ext_02_en_o.pdf> [dostęp: 13 XII 2020].
- Ciravegna L., Majano S. B., Zhan G., *The inception of internationalization of small and medium enterprises. The role of activeness and networks*, „Journal of Business Research” 2014, vol. 67, issue 6.
- Dingding Ch., Tiffany Ch., *Is the Greater Bay Area China's future?*, „The Diplomat” [online], 31 VII 2019 [dostęp: 26 XI 2020]: <<https://thediplomat.com/2019/07/is-the-greater-bay-area-chinas-future/>>.
- Facilitation measures. 16 policy measures*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 18 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/facilitation/measures.html>>.
- Facilitation measures. Eight policy measures*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 18 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/facilitation/measures.html>>.
- Ferras-Hernandez X., Nylund P. A., *Clusters as innovation engines. The accelerating strengths of proximity*, „European Management Review” 2018, vol. 16, issue 1.
- Framework agreement on deepening Guangdong-Hong Kong-Macao cooperation in the development of the Greater Bay Area*, National Development and Reform Commission, People's Government of Guangdong Province, Government of the Hong Kong Special Administrative Region, Government of the Macao Special Administrative Region, Hong Kong 2017: <https://www.bayarea.gov.hk/filemanager/en/share/pdf/Framework_Agreement.pdf> [dostęp: 23 XI 2020].
- Francesch-Huidobro M., *Climate resilience in the Greater Bay Area of China – the role of technological innovation*, Konrad-Adenauer-Stiftung, April 2019: <https://www.kas.de/documents/265079/265128/V3_latest_Climate+Resilience+in+the+Greater+Bay+Area+of+China+%28final+version%29.pdf/2d08532f-8a59-7c57-1d6a-4608622bb589?version> [dostęp: 16 XII 2020].

- Furman J., Porter M. E., Stern S., *Determinants of national innovative capacity*, „Research Policy” 2002, vol. 31, issue 6.
- GBA Cities, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 7 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/about/the-cities.html>>.
- GBA Cities. Guangzhou, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 7 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/about/guangzhou.html>>.
- GBA Cities. Hong Kong, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 4 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/about/hongkong.html>>.
- GBA Cities. Macao, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 5 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/about/macao.html>>.
- GBA Cities. Shenzhen, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 7 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/about/shenzhen.html>>.
- Giovannini M., *Macao moves toward more financial integration in the Greater Bay Area*, „China Global Television Network” [online], 8 X 2020 [dostęp: 28 XII 2020]: <<https://news.cgtn.com/news/2020-10-08/Macao-moves-toward-more-financial-integration-in-the-Greater-Bay-Area-UpPN6KxkNW/index.html>>.
- The Global Innovation Index 2018. Energizing the world with innovation. 11th edition*, ed. S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent, Cornell University, Institut européen d'administration des affaires, World Intellectual Property Organization, Ithaca-Fontainebleau-Geneva 2018: <<https://www.globalinnovationindex.org/gii-2018-report#>> [dostęp: 3 X 2020].
- The Global Innovation Index 2020. Who will finance innovation? 13th edition*, ed. S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent, Cornell University, Institut européen d'administration des affaires, World Intellectual Property Organization, Ithaca-Fontainebleau-Geneva 2020: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf> [dostęp: 3 X 2020].
- Gorynia M., Jankowska B., *Klastry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2008.
- Hong Kong as an international financial centre*, „Hong Kong Monetary Authority” [online], 28 XII 2020 [dostęp: 3 I 2021]: <<https://www.hkma.gov.hk/eng/key-functions/international-financial-centre/hong-kong-as-an-international-financial-centre/>>.
- IMD World Competitiveness Ranking 2018*, International Institute for Management Development, IMD World Competitiveness Center, Lausanne-Singapore 2018: <<https://www.imd.org/contentassets/6b85960f0d1b42a0a07ba59c49e828fb/one-year-change-vertical.pdf>> [dostęp: 29 IX 2020].
- IMD World Competitiveness Ranking 2020*, International Institute for Management Development, IMD World Competitiveness Center, Lausanne-Singapore 2020: <<https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-competitiveness-ranking-2020/>> [dostęp: 30 X 2020].
- Innovative China. New drivers of growth*, World Bank Group, Development Research Center of the State Council, The People's Republic of China, Washington 2019: <<https://>

- openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32351/9781464813351.pdf?sequence=7&isAllowed=y> [dostęp: 10 IX 2020].
- Jankowska B., Götz M., *Internationalization intensity of clusters and their impact on firm internationalization. The case of Poland*, „European Planning Studies” 2017, vol. 25, No. 6.
- Johnson Ch. K., *President Xi Jinping’s „Belt and Road” Initiative. A practical assessment of the Chinese Communist Party’s roadmap for China’s global resurgence*, Center for Strategic and International Studies, 2016: <<https://www.csis.org/analysis/president-xi-jinping’s-belt-and-road-initiative>> [dostęp: 21 XI 2020].
- Karaev A., Lenny Koh S. C., Szamosi L. T., *The cluster approach and SME competitiveness. A review*, „Journal of Manufacturing Technology Management” 2007, vol. 18 (7).
- Ketels Ch., *The development of the cluster concept – present experience and future developments*, Duisburg, 5 XII 2003: <http://www.clustermapping.us/sites/default/files/files/resource/The_development_of_the_cluster_concept_-_present_experiences_and_further_developments.pdf> [dostęp: 17 XI 2020].
- Ketels Ch., *Recent research on competitiveness and clusters. What are the implications for regional policy?*, „Cambridge Journal of Regions, Economy and Society” 2013, vol. 6, issue 2.
- Key Infrastructure*, „The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” [online, dostęp: 14 XII 2020]: <<https://www.bayarea.gov.hk/en/connectivity/key.html>>.
- Keys to success in the Greater Bay Area. Third annual survey on drivers for growth*, KPMG China, HSBC, The Hong Kong General Chamber of Commerce, Hong Kong, January 2020.
- Kowalski A. M., *Znaczenie klastrów dla innowacyjności gospodarki w Polsce*, Szkoła Główna Handlowa, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2013.
- Lindqvist G., Ketels Ch., Sölvell Ö., *The cluster initiative greenbook 2.0*, Ivory Tower Publishers, Stockholm 2013.
- Liu C., Li O., Lan L., Liu Sh., *Report on cities of the Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area. To develop new growth potential in Guangdong-Hong Kong-Macao GBA: Dongguan*, PwC China, 2019: <<https://www.pwccn.com/en/research-and-insights/greater-bay-area-economic-growth-dongguan.pdf>> [dostęp: 10 XII 2020].
- Liu X., *Structural changes and economic growth in China over the past 40 years of reform and opening-up*, „China Political Economy” 2020, vol. 3, No. 1.
- Ljungwall Ch., *Guangdong. A catalyst for economic growth and exports in Hunan province*, „Journal of Chinese Economic and Business Studies” 2004, vol. 2, issue 3.
- Ma G., Roberts I., Kelly G., *Rebalancing China’s economy. Domestic and international implications*, „China and the World Economy” 2017, vol. 25, issue 1.
- Meng L., Sun Y., Zhao S., *Comparing the spatial and temporal dynamics of urban expansion in Guangzhou and Shenzhen from 1975 to 2015. A case study of pioneer cities in China’s rapid urbanization*, „Land Use Policy” 2020, vol. 97 (C).
- Mukherjee S., Uttam M., *Roadmap to building a citizen-centric Smart GBA Region*, PwC China, 2018: <<https://www.pwccn.com/en/research-and-insights/roadmap-to-building-a-citizen-centric-smart-gba-region.pdf>> [dostęp: 25 XI 2020].

- Outline development plan for the Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area*, The State Council of the People's Republic of China, 18 II 2019: <https://www.bayarea.gov.hk/filemanager/en/share/pdf/Outline_Development_Plan.pdf> [dostęp: 23 XI 2020].
- Porter M. E., *Clusters and the new economics of competition*, „Harvard Business Review” 1998, vol. 76, No. 6.
- Przedsiębiorczość, innowacyjność, foresight. Aspekty ekonomiczne, społeczne i ekologiczne*, red. L. Woźniak, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2008.
- Ren D., *Huizhou looks to upgrade its industrial mix as it eyes key role in Greater Bay Area*, „South China Morning Post” [online], 12 VII 2020 [dostęp: 13 XII 2020]: <<https://www.scmp.com/business/companies/article/3092833/huizhou-looks-upgrade-its-industrial-mix-it-eyes-key-role>>.
- Researching open innovation in SMEs*, ed. W. Vanhaverbeke, F. Frattini, N. Roijackers, M. Usman, World Scientific Publishing, Singapore 2018.
- Shih G., *China wants to pull Hong Kong into a „Greater Bay Area” that could compete with Silicon Valley*, „The Washington Post” [online], 19 II 2019 [dostęp: 8 I 2021]: <https://www.washingtonpost.com/world/china-wants-to-pull-hong-kong-into-a-greater-bay-area-that-could-compete-with-silicon-valley/2019/02/19/71f2518c-3412-11e9-946a-115a5932c45b_story.html>.
- Sölvell Ö., Ketels Ch., Lindqvist G., *Industrial specialization and regional clusters in the ten new EU member states*, „Competitiveness Review” 2008, vol. 18, No. 1/2.
- Sölvell Ö., Lindqvist G., Ketels Ch., *The cluster initiative greenbook*, Ivory Tower, Stockholm 2003.
- Tan Ch. H., *A fine balance required for the success of China's Greater Bay Area*, „Unravel” [online], 10 XI 2020 [dostęp: 22 V 2021]: <<https://unravel.ink/a-fine-balance-required-for-the-success-of-chinas-greater-bay-area/>>.
- Upton P., *China's Greater Bay Area. Looking beyond its flagship cities*, „China Briefing” [online], 11 VI 2020 [dostęp: 22 V 2021]: <<https://www.china-briefing.com/news/chinas-greater-bay-area-looking-beyond-flagship-cities/>>.
- Wei S.-J., Xie Z., Zhang X., *From „Made in China” to „Innovated in China”. Necessity, prospects, and challenges*, „Journal of Economic Perspectives” 2017, vol. 31, No. 1.
- Wong D., *China's Greater Bay Area in 2020. Opening up the financial industry, promoting integration*, „The American Chamber of Commerce in Shanghai” [online], 27 V 2020 [dostęp: 23 XII 2020]: <<https://www.amcham-shanghai.org/en/article/chinas-greater-bay-area-2020-opening-financial-industry-promoting-integration>>.
- Yeung H., *A tale of two cities – the development and reform experiences of Shenzhen and Shanghai*, „Journal of Chinese Economic and Business Studies” 2015, vol. 13, issue 4.
- Zimmermann J. B., *The firm/territory relationships in the globalisation: towards a new rationale*, „European Journal of Economic and Social Systems” 2001, vol. 15, No. 1.